

4.8. Фактори впливу на економічну стійкість підприємств бджільництва, на прикладі господарств Дніпропетровської області

У сучасних умовах на бджільництво країни істотний вплив роблять: політика держави та її заходи з регулювання аграрного ринку; соціально-економічні, екологічні фактори та деякі інші. В економічній літературі всю різноманітність факторів прийнято поділяти на природні, матеріальні (створені людиною), трудові і фінансові.

Під факторами виробництва розглядаються елементи, що впливають на його стан і процеси розвитку. Розрізняють такі фактори виробництва: структурні та функціональні, статичні і динамічні, натуральні і вартісні, природні та неприродні (штучні), індустріальні та не індустріальні. Всі вони певною мірою впливають на стан і розвиток підприємств бджільництва. В основі факторів виробництва лежать його ресурси. У бджільництві найбільш важливими з них є бджоло сім'ї, наявність і склад медоносних рослин, забезпеченість робочою силою, матеріальними та грошовими коштами.

Результативність бджільництва визначається мотивацією праці, заінтересованністю працівників підприємств і спрямована на задоволення потреб суспільства. Вона безпосередньо залежить від поєднання впливу на виробництво факторів і ступеня їх використання в практиці господарювання.

Стосовно до виробництва і його підприємств бджільництва фактори виступають як сукупність матеріальних, трудових і соціальних цінностей, які можуть бути використані для створення продуктів праці.

Земля як найважливіший фактор виробництва у підприємствах бджільництва представлена, по-перше, в якості джерела медоносних ресурсів. По-друге, як матеріальна субстанція виробництва і об'єкт господарювання.

У методології дослідження бджільництва в дореформений період окремі економісти відзначали другорядне значення землі, віддаючи перевагу іншим природним факторам. Так Л.В. Прокоф'єва вважає, що «... відмітною особливістю бджільництва є і те, що земля не виступає тут як основний засіб виробництва» [1, с. 5]. У підприємствах бджільництва земля одночасно є предметом і засобом праці, виробничим базисом для розміщення бджоло пасік і головним

засобом для зростання медоносної рослинності. Верхній родючий шар земної поверхні використовується також для вирощування сільськогосподарських рослин, багато з яких для бджіл є джерелом кормів, а для бджільництва основою виробництва різних видів продукції. За умови раціонального використання земля має властивість підвищувати свою родючість. Бджолозапилення в поєднанні з якісним проведенням інших агротехнічних заходів впливає на рівень врожайності сільськогосподарських ентомофільних культур. Різна прибутковість землі є джерелом диференціальної ренти I і II. Визначимо вплив рівня концентрації бджолосімей в розрахунку на сільськогосподарські угіддя досліджуваних підприємств бджільництва Дніпропетровської області на рівень їх економічної стійкості та ефективності господарювання (табл. 1).

Результати групування підприємств бджільництва Дніпропетровської області за концентрацією бджолосімей на 100 га сільськогосподарських угідь вказують на те, що збільшення концентрації бджолосімей понад 20 (третя група) дає можливість знизити виробничі витрати в розрахунку на бджолосім'ю на 39,60 грн. порівняно з підприємствами першої групи, а це в свою чергу знижує виробничу собівартість 1 кг меду на 8%.

Зростання концентрації бджолосімей понад 20 в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь забезпечує рентабельне виробництво меду на рівні 0,7%.

Другим за значимістю фактором, що впливає на розвиток підприємств бджільництва, є праця. В економічній літературі поняття «праця» трактується як процес свідомої доцільної діяльності людини, в процесі якої вона використовує предмети і засоби праці, створює матеріальні блага для задоволення своїх потреб.

Праця в її конкретній формі, тобто як вид корисної, цілеспрямованої діяльності, створює споживчу вартість. Вона може виступати як абстрактна праця, тобто як витрати людської робочої сили, яка створює вартість товару. У суспільному виробництві праця виступає у двох формах: як проста праця і як складна праця. У товарному виробництві проста праця виступає вихідною базою, до якої прирівнюються всі види складної праці.

З розвитком ринкових відносин робоча сила стає товаром. Її власником є працівники підприємств. Більш широке уявлення про працю як фактора виробництва у підприємствах бджільництва пов'язане з поняттям трудові ресурси[5].

Таблиця 1

Вплив концентрації бджолосімей на 100 га с.-г. угідь на рівень економічної стійкості та ефективності господарювання підприємств бджільництва Дніпропетровської області, в середньому за 2011–2016 рр.

Показник	Групи підприємств за концентрацією бджолосімей на 100 га с.-г. угідь, од			Відхилення (+,-) III групи до I
	I – до 10	II – 10,1–20,0	III – понад 20,1	
Кількість підприємств у групі	7	12	8	X
Кількість бджолосімей у групі, од	348	636	447	99
Концентрація бджолосімей на 100 га с.-г. угідь, сімей	1,4	9,9	22,8	21,4
Виробництво меду на 1 бджолосім'ю, кг	16,5	25,6	30,1	13,6
Виробничі витрати на 1 бджолосім'ю, грн.	531,20	641,40	491,60	-39,60
Виробнича собівартість 1 кг меду, грн.	25,30	27,40	23,30	-2,00
Повна собівартість 1 кг меду, грн.	33,40	38,00	24,50	-0,60
Ціна реалізації 1 кг меду, грн.	25,10	29,70	25,00	-0,10
Прибуток (збиток) від реалізації 1 кг меду, грн.	-5,30	-9,00	1,00	6,30
Реалізовано меду, кг	3254	6551	3875	621
Реалізовано меду в розрахунку на бджолосім'ю, кг	9,4	10,3	8,7	-0,7
Прибуток (збиток) на 1 бджолосім'ю, грн.	-49,20	1,40	8,90	58,10
Рівень рентабельності (збитковості) виробництва меду, %	-16,1	-23,9	0,7	+16,8

Джерело: первинні матеріали господарств

Трудові ресурси включають населення працездатного віку, яке використовується на підприємствах бджільництва: бджоларі, помічники бджоларів, різноробочі, водії вантажного та легкового автотранспорту та ін. Крім того, в підприємствах бджільництва широко використовується праця категорій населення, що відносяться до трудового потенціалу: пенсіонерів, підлітків, інвалідів окремих груп та ін. Як правило, це більш характерно для індивідуального бджільництва і значно рідше професійному – на промислових бджоло пасіках і племзаводах.

Якість трудових ресурсів оцінюється за параметрами: соціально-демографічними, професійними, кваліфікаційними та культурно-освітніми. Сучасний стан та рівень забезпеченості підприємств бджільництва кваліфікованими трудовими ресурсами є проблемою. Відбулася істотна зміна вікової структури кадрів, зниження їх професійно-кваліфікаційного рівня, старіння. Разом з тим намітилася тенденція підвищення значення людського фактора в бджільництві - діяльності людини, внесок якого в кінцеві результати виробництва визначається рівнем професійної підготовки, змістом праці, його мотивацією, соціальними особливостями та іншими умовами.

Людський чинник, що забезпечує якісний стан зростання виробництва у підприємствах бджільництва, обумовлює необхідність розвитку підприємницьких здібностей. Він спрямований на поліпшення умов праці та побуту, істотне підвищення життєвого рівня працівників бджільництва.

Якісний бік використання робочої сили на підприємстві характеризують показники продуктивності праці. В свою чергу, продуктивність праці є одним із найважливіших узагальнюючих показників діяльності кожного підприємства бджільництва, що характеризують як ефективність ведення господарювання так і є важливим чинником забезпечення економічної стійкості. Це зумовлює необхідність ретельного вивчення цього показника під час будь-якого аналізу. Визначимо вплив рівня продуктивності праці підприємств бджільництва Дніпропетровської області на рівень їх економічної стійкості та ефективності господарювання (див. табл. 2).

В досліджуваних підприємствах бджільництва Дніпропетровської області визначення впливу продуктивності праці на рівень їх економічної стійкості та ефективності свідчить, що зростання продуктивності праці у досліджуваних підприємствах третьої групи (на 28,2 тис грн.), порівняно з підприємствами першої групи, зумовлює зростання виробництва валової продукції в порівняльних цінах 2010 р. на 204,8 тис. грн. в розрахунку на 100 га

сільськогосподарських угідь, збільшення чистого прибутку в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь на 29,2 тис. грн., зростання рентабельності виробництва на 8,8 в. п.

Таблиця 2

Вплив рівня продуктивності праці на економічну стійкість та ефективність господарювання підприємств бджільництва Дніпропетровської області, в середньому за 2011–2016 рр.

Показник	Групи підприємств за рівнем продуктивності праці, тис. грн.			Відхилення (+,-) III групи до I
	I – до 25,4	II – 25,5–50,4	III – понад 50,5	
Кількість підприємств у групі	7	12	8	x
Продуктивність праці, тис. грн.	23,9	35,4	52,1	28,2
Виробництво валової продукції (в порівняльних цінах 2010 р.) на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	164,5	273,1	369,3	204,8
Фондозабезпеченість, тис. грн.	79,8	115,6	246,8	167,0
Чистий прибуток в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	12,3	36,0	41,5	29,2
Рівень рентабельності (збитковості) виробництва, %	4,5	6,9	13,3	8,8

Джерело: первинні матеріали господарств

Отже, раціональне використання трудових ресурсів в підприємствах бджільництва сприятиме отриманню конкурентоспроможної продукції, підвищенню рівня економічної стійкості підприємств і зростанню ефективності господарювання[3].

Не менш значущим фактором для підприємств бджільництва є капітал, тобто матеріальні та фінансові ресурси, необхідні для відтворення основних процесів виробництва. За своїм походженням матеріально-технічні ресурси підприємств бджільництва діляться на природні, які включають в себе природні умови і навколишнє середовище, і економічні, що представляють собою результати матеріалізованої праці. Останні були отримані на попередніх стадіях

суспільного виробництва. До їх числа відносяться матеріальні та фінансові ресурси.

Матеріальні ресурси - сукупність матеріальних засобів виробництва і предметів праці, які застосовуються в процесі виробництва продукції бджільництва. Фінансові ресурси - грошові кошти, наявні у використанні підприємств бджільництва, і можуть використовуватися для придбання всіх інших видів ресурсів.

Поповнення і придбання матеріально-технічних ресурсів для бджоло пасік і підприємств бджільництва здійснюється за рахунок таких джерел: виручки від реалізації продукції, яка використовується головним чином для відновлення і поповнення основних та обігових коштів, прибутку, амортизаційних відрахувань, інвестицій, кредитів банку та ін.

Підприємства бджільництва відчують дефіцит матеріальних і фінансових ресурсів, джерелом поповнення яких є головним чином власні кошти (близько 80%). В процесі дослідження визначимо вплив рівня фондозабезпеченості підприємств бджільництва Дніпропетровської області на рівень їх економічної стійкості та ефективності господарювання (табл. 3).

В досліджуваних підприємствах бджільництва Дніпропетровської області спостерігаємо, що зростання рівня фондозабезпеченості у підприємствах третьої групи (на 167 тис. грн.) порівняно із підприємствами першої групи зумовлює зростання виробничих витрат з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь на 204,8 тис. грн., продуктивності праці – на 28,2 тис. грн., зростання коефіцієнта автономії та абсолютної ліквідності на 0,333 та 0,424 пунктів відповідно. Це в результаті зумовлює зростання чистого прибутку в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь на 29,2 тис. грн. та збільшення рентабельності виробництва на 8,8 в. п.

До числа основних факторів, що впливають на рівень розвитку виробництва у підприємствах бджільництві, належить підприємницька діяльність. Ефективне використання землі, праці і капіталу має місце при високій підприємницькій активності товаровиробників, більшість з яких у бджільництві представлені приватними власниками бджоло пасік. На ринку продукції бджільництва вони беруть участь безпосередньо самі або в складі кооперативних формувань. Важливою особливістю їх господарювання є поєднання різних видів підприємницької діяльності[9].

Таблиця 3

Вплив фондозабезпеченості на рівень економічної стійкості та ефективності господарювання підприємств бджільництва Дніпропетровської області, в середньому за 2011–2016 рр.

Показник	Групи підприємств за рівнем фондо-забезпеченості, тис. грн.			Відхилення (+,-) III групи до I
	I – до 81,1	II – 81,2–162,2	III – понад 162,3	
Кількість підприємств у групі	7	12	8	x
Фондозабезпеченість, тис. грн.	79,8	115,6	246,8	167,0
Фондовіддача, грн.	0,84	1,07	1,13	0,29
Виробничі витрати в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	164,5	273,1	369,3	204,8
Продуктивність праці, тис. грн.	23,9	35,4	52,1	28,2
Коефіцієнт якісного стану основних засобів	0,301	0,612	0,481	0,180
Коефіцієнт автономії	0,557	0,723	0,890	0,333
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,189	0,984	0,613	0,424
Чистий прибуток в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	12,3	36,0	41,5	29,2
Рівень рентабельності (збитковості) виробництва, %	4,5	6,9	13,3	8,8

Джерело: первинні матеріали господарств

Підприємницька діяльність передбачає розвиток ініціативи суб'єктів господарювання. Основними видами підприємницької діяльності в бджільництві є: виробниче, комерційне і фінансове підприємництво.

Виробнича підприємницька діяльність в бджільництві охоплює виробництво бджоло продукції і надання послуг з їх наступною реалізацією споживачам. Вона може здійснюватися на основі власних, або позикових (орендних) ресурсів виробництва. У бджільництві цей вид підприємництва набув найбільшого поширення.

Відмінною рисою комерційного підприємництва є те, що вирішальне значення в ньому мають товарно-грошові відносини, торгово-обмінні операції та операції з приводу реалізації продукції бджільництва та послуг. Суб'єктами цього виду діяльності

виступають окремі громадяни та їх об'єднання (товариства, кооперативи тощо), а також державні організації. Їх діяльність зосереджується на скуповуванні і подальшій перепродажі готової продукції і засобів виробництва. Крім того, у ряді випадків вони здійснюють доопрацювання продукції бджільництва: розфасовку і упаковку меду, прополісу, пилку, а також надають бджолярам допомогу в придбанні та експлуатації обладнання, інвентарю, проводять окремі зооветеринарні заходи.

Різновидом комерційного підприємництва є фінансове, яке охоплює ринок цінних паперів. Агентами такого ринка можуть виступати великі бджільницькі підприємства, організації, об'єднання, комерційні банки. Вони здійснюють купівлю-продаж цінних паперів.

У сучасних умовах велика кількість питань підприємницької діяльності залишаються до кінця не врегульованими. Особливо це стосується проблем реалізації продукції бджільництва і послуг за бджолозапилення. Сформований рівень цін на продукти бджільництва та послуги не забезпечує відшкодування витрат виробництва для більшості бджоло підприємств країни. У той же час ціни на матеріально-технічні ресурси, недоступні для основної маси підприємств бджільництва, ведуть до переважання ручної праці і екстенсивних технологій виробництва.

Таким чином, підприємницька діяльність надає суттєвий вплив на розвиток ринкових відносин у бджільництві.

В табл. 4 визначено вплив інтенсивності виробництва продукції бджільництва на рівень економічної стійкості та ефективності господарювання досліджуваних підприємств бджільництва Дніпропетровської області.

Провівши групування підприємств бджільництва Дніпропетровської області за рівнем виробничих витрат на 100 га сільськогосподарських угідь показує, що у третій групі підприємств рівень виробничих витрат на 204,8 тис. грн. більше (в 2,2 рази) ніж у першій групі. Проте, підприємства третьої групи, порівняно із підприємствами першої групи, мають вищу на 8,8 в.п. рентабельність продукції бджільництва. Встановлено, що інтенсивність виробничої діяльності, підприємств третьої групи в порівнянні із підприємствами першої групи, зумовлює зростання виходу валового меду на одну бджолосім'ю на 13,6кг, збільшення концентрації бджолосім'ей на 100 га сільськогосподарських угідь на 21,4 сім'ю.

Таблиця 4

Вплив інтенсивності виробництва на рівень економічної стійкості та ефективності господарювання досліджуваних підприємств бджільництва Дніпропетровської області, в середньому за 2011–2016 рр.

Показник	Групи підприємств за рівнем виробничих витрат в розрахунку на 100 га, тис. грн.			Відхилення (+,-) III групи до I
	I – до 170,3	II – 170,4–340,8	III – понад 340,9	
Кількість підприємств у групі	7	12	8	x
Кількість бджолосімей у групі, од	348	636	447	99
Виробничі витрати в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	164,5	273,1	369,3	204,8
Фондозабезпеченість, тис. грн.	79,8	115,6	246,8	167,0
Фондовіддача, грн.	0,84	1,07	1,13	0,29
Продуктивність праці, тис. грн.	23,9	35,4	52,1	28,2
Коефіцієнт якісного стану основних засобів	0,301	0,612	0,481	0,18
Коефіцієнт автономії	0,557	0,723	0,890	0,333
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,189	0,984	0,613	0,424
Вихід товарного меду на 1 бджолосім'ю, кг	9,4	14,3	18,7	9,3
Вихід валового меду на 1 бджолосім'ю, кг	16,5	25,6	30,1	13,6
Концентрація бджолосімей на 100 га с.-г. угідь, сімей	1,4	9,9	22,8	21,4
Чистий прибуток в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	12,3	36,0	41,5	29,2
Рівень рентабельності (збитковості) виробництва, %	4,5	6,9	13,3	8,8

Джерело: первинні матеріали господарств

В свою чергу, встановлено, що найбільш оптимальним та раціональним з економічної точки зору є рівень виробничих витрат підприємств третьої групи – 369,3 тис. грн. в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, при якому спостерігається найвища продуктивність праці – 52,1 тис. грн. та рівень рентабельності виробництва – 13,3%.

Отже, простежується закономірність між інтенсивністю господарювання підприємств, рівнем їх економічної стійкості та ефективності господарювання. Проте, визначено певну економічну межу, до якої спостерігається зростання ефективності сільськогосподарського виробництва при зростанні виробничих витрат та зменшення даної динаміки при перевищенні зазначеної межі.

На економічну стійкість та ефективність господарювання підприємств бджільництва впливає розвиток ринкових відносин. Ринок продукції бджільництва являє собою форму товарно-грошових відносин між виробниками і споживачами меду, воску, прополісу, пилку та інших продуктів підприємств бджільництва. Він є важливим елементом продовольчого ринку, що охоплює виробництво, розподіл, обмін і споживання продовольчої сировини і продуктів харчування.

Його збалансованість досягається шляхом наповнюваності відповідного попиту продуктами бджільництва в необхідному обсязі, в потрібному асортименті, за доступними для масового покупця цінами[3].

За своєю структурою ринок продукції бджільництва являє собою досить складну систему. Її елементами є бджільницькі господарства-товаровиробники, підприємства та організації по заготівлі, зберіганню, переробці сировини і продукції, організації, які забезпечують її рух від виробників до кінцевих споживачів.

Про недостатній розвиток цієї системи свідчить той факт, що значна частина меду і деяких інших продуктів бджільництва надходить на ринок без попередньої обробки. У країні склалася багатоканальна реалізація продукції при зниженні частки державних заготівельних організацій і переважання ринкових структур. Зросли обсяги перекупування продукції у виробників за заниженими цінами з метою зберігання і подальшої більш вигідної реалізації в містах і великих промислових центрах, експорті. Поява численних посередників веде до подорожчання продукції, нерівномірних поставок її на ринок. Недосконалість економічного механізму ринку

гальмує розвиток підприємництва в бджільництві. Для багатьох бджоло пасік проблема збуту є однією з найгостріших.

У сучасних умовах потрібно подолати невизначеність у виробництві, зберіганні та реалізації продуктів бджільництва, що дозволить отримувати вищі фінансові результати, досягти економічної стійкості та ефективності виробництва і реалізації продукції.

Визначимо вплив рівня результативності виробництва досліджуваних підприємств бджільництва Дніпропетровської області на їх економічну стійкість та ефективність господарювання (табл. 5).

Таблиця 5

Вплив рівня результативності виробництва на економічну стійкість та ефективність господарювання в досліджуваних підприємствах бджільництва Дніпропетровської області, в середньому за 2011–2016 рр.

Показник	Групи підприємств за рівнем прибутку (збитку) на 1 бджолосім'ю, грн.			Відхилення (+,-) III групи до I
	I – до 0,5	II – 0,6-7,9	III – понад 8,0	
Кількість підприємств у групі	7	12	8	x
Кількість бджолосімей у групі, од	348	636	447	99
Концентрація бджолосімей на 100га с.-г. угідь, сімей	1,4	9,9	22,8	21,4
Прибуток (збиток) на 1 бджолосім'ю, грн.	-49,20	1,40	8,90	58,10
Виробничі витрати в розрахунку на 100га, тис. грн.	164,5	273,1	369,3	204,8
Фондозабезпеченість, тис. грн.	79,8	115,6	246,8	167,0
Фондовіддача, грн.	0,84	1,07	1,13	0,29
Продуктивність праці, тис. грн.	23,9	35,4	52,1	28,2
Коефіцієнт якісного стану основних засобів	0,30	0,61	0,48	0,18
Рівень рентабельності (збитковості) виробництва, %	4,5	6,9	13,3	8,8в.п.

Джерело: первинні матеріали господарств

Проведене групування підприємств бджільництва Дніпропетровської області за рівнем прибутку (збитку) на одну

бджолосім'ю свідчить, що зростання факторного показника у третій групі на 58,10 грн., порівняно із підприємствами першої групи, зумовлює зростання фондівіддачі на 0,29 грн., продуктивності праці на 28,2 тис. грн., а також зростання рівня рентабельності виробництва на 8,8 в. п.

Більш детально аналіз факторів впливу на рівень економічної стійкості, дослідимо використовуючи множинну кореляцію, що дозволяє визначити тісноту зв'язку між результативними та факторними ознаками. Для оцінки ступеня тісноти зв'язку між результативною ознакою (рівень рентабельності виробництва продукції бджільництва) та факторними ознаками (продуктивністю праці, прибуток (збиток) на одну бджолосім'ю, кількість бджолосімей) проведемо з допомогою ЕОМ розрахунок рівняння множинної кореляції[7].

У трьох факторну модель економічної ефективності виробництва включено:

x_1 – продуктивність праці, тис. грн.;

x_2 – прибуток (збиток) на одну бджолосім'ю, грн.;

x_3 – кількість бджолосімей, шт.

Таким чином, одержане рівняння зв'язку матиме наступний вигляд:

$$Y = 2,374 + 0,041x_1 + 0,011x_2 + 0,107x_3$$

Отже, зі зростанням продуктивності праці на 1 тис. грн., рівень рентабельності виробництва бджоло продукції збільшиться на 4,1 %, зростання на 1 тис. грн. прибутку на одну бджолосім'ю, при незмінних значеннях інших факторів, зумовлює зростання рівня рентабельності виробництва на 1,1 %, а зі зростанням на 100 бджолиних сімей, спостерігається збільшення рівня рентабельності виробництва на 10,7%.

Розрахована величина коефіцієнта множинної кореляції 0,835 свідчить про тісний зв'язок результативної ознаки з досліджуваними факторами. Розрахований критерій Фішера-Снедекора ($F_p = 30,702$), числове значення якого перевищує відповідні теоретичні рівні при порогах ймовірності $p = 0,95$ і $p = 0,99$, підтверджує вірогідність коефіцієнта множинної кореляції.

Аналіз парних коефіцієнтів кореляції свідчить, про те, що між результативною ознакою (рівень рентабельності виробництва продукції підприємств бджільництва) та рівнем продуктивності праці, прибутком (збитком) на одну бджолосім'ю, кількістю бджолосімей існує суттєвий зв'язок ($r_{yx_1} = 0,635$; $r_{yx_2} = 0,613$; $r_{yx_3} = 0,694$ – відповідно).

Порівняння розрахованих t-коефіцієнтів Ст'юдента з критичним їх значенням при порозі ймовірності $p = 0,95$ (2,04) свідчить, що значення парних коефіцієнтів кореляції є вірогідними для всіх обраних факторів.

Отже, діагностика факторів свідчить про деструктивний вплив факторів макросередовища, які зумовлюють обмежену місткість вітчизняного ринку продукції бджільництва та неможливість за даних умов мати експортоорієнтовану спрямованість галузі. Внутрішній ринок продукції бджільництва насичений саме в тому стані, в якому він перебуває. Індустрія бджільництва та ринок у країні відзначаються неорганізованістю, що призводить до стримування розвитку підприємств бджільництва й низької їх ефективності. Сприяння ефективному розвитку ринку продукції бджільництва повинно відбуватися на засадах структурних перетворень в аграрному секторі з одночасною державною підтримкою підприємств бджільництва. Сучасні тенденції розвитку та результати прогнозу дають підстави стверджувати, що бджільництво буде поступово розвиватися і надалі за рахунок господарств населення. Проте бджільництво повинно розвиватися відповідно до сучасних світогосподарських тенденції на інноваційній і промисловій основах. Необхідно провести комплексні і структурні реформи, надати бджільництву пріоритетного статусу. А це можна забезпечити тільки у спеціалізованих підприємствах бджільництва[10].

Отже, наразі вбачається доцільним нарощування експортного потенціалу підприємств бджільництва із одночасною географічною диверсифікацією ринків збуту. Досягти успіху у сучасній глобалізованій конкурентній економіці підприємствам бджільництва можливо за умов збереження екологічнобезпечних і якісних параметрів продукції бджільництва, ефективної організації агробізнесу і використання сучасного маркетингового інструментарію, що дозволить покращити конкурентні позиції на світовому ринку.

Глобалізаційні процеси загострюють конкуренцію на аграрних ринках між суб'єктами господарювання, спонукаючи підприємства бджільництва виживати та максимально пристосовуватися до умов зовнішнього середовища та утримувати конкурентні позиції на внутрішніх і зовнішніх ринках зокрема. В Україні підприємства бджільництва мають певні переваги у зовнішній торгівлі (вітчизняна бджолопродукція визнана за якісними і споживчими характеристиками на зовнішньому ринку, існує на неї відповідний попит), де ніша у відповідному сегменті відносно вільна. Проте, існує ряд проблем розвитку підприємств бджільництва, зокрема

дрібнотоварне виробництво в господарствах населення та малих за розміром підприємствах, неефективна система реалізації бджолопродукції, що не забезпечує прибутковості та розширене відтворення, недосконала ринкова інфраструктура, відсутність інтеграційних процесів та недосконалість взаємозв'язків, впливає на їх діяльність і відзначається нестабільністю та ризикованістю.

У цих умовах подальші дослідження спрямовуватимуться на теоретичні та практичні обґрунтування напрямів капіталізації, формування ринкової інфраструктури, вдосконалення системи державного регулювання і підтримки суб'єктів господарювання, підвищення конкурентоспроможності продукції і самих підприємств бджільництва.

Стратегічною метою розвитку галузі повинно стати досягнення сталого та високоефективного виробництва продукції бджільництва в підприємствах для задоволення потреб внутрішнього та зовнішнього ринків у відповідній продукції.

Таким чином, досягнутий рівень виробництва продукції бджільництва в Дніпропетровській області та Україні в цілому ще не задовольняє потреби населення за медичними нормами, тому доцільно говорити про необхідність розширеного відтворення цієї продукції, що, в свою чергу, передбачає інтенсифікацію галузі на основі інноваційних досягнень.

Визначення шляхів підвищення ефективності виробничих процесів у підприємствах бджільництва та забезпечення їх економічної стійкості, спрямовано, насамперед, на виявлення основних напрямків інтенсифікації, що визначають збільшення виробництва бджолопродукції, покращення використання ресурсів і розвиток ринкових виробничо-економічних відносин.

В умовах ринку необхідно забезпечити наукову основу підвищення ефективності підприємств бджільництва, забезпечення їх економічної стійкості, що можна реалізувати на основі методології дослідження соціально-економічних систем та використання результатів інноваційної діяльності.

Список джерел

1. Абрютіна М.С. Экономика предприятия /М.С. Абрютіна. – М.: 2004, 528 с.
2. Аджавенко М.М. Теоретичні засади визначення сутності категорії «ефективність розвитку» підприємств / М.М. Аджавенко // Бізнес Інформ. – 2014. – №2. – С. 264–270.
3. Бугера С.І. Промислове бджільництво: організаційно-правовий аспект / С.І. Бугера // Пасіка. – 2009. – №4. – С. 2–3.
4. Бурда А.І. Методичні підходи до оцінювання впливу складників

тріади потенціалу на сталий розвиток підприємства / А.І. Бурда // Науковий вісник НЛТУ України. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19. – С. 141–153.

5. Кравченко М. В. Підвищення економічної стійкості аграрних підприємств / М. В. Кравченко // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 1(11). – С. 38-42. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economics.opu.ua>.

6. Кравченко М. В. Методологічні основи стійкого розвитку підприємств бджільництва / М. В. Кравченко // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – Вип. № 1 (11). – С. 57-58.

7. Кравченко М. В. Умови забезпечення економічної ефективності бджільництва / М. В. Кравченко // Вісник Одеського національного університету: Серія економіка. – 2014. – Вип. 2/3, Т. 19. – С. 172-175.

8. Матушевська О.А. Визначення зовнішніх факторів економічної стійкості підприємств промисловості / О.А. Матушевська // Вісник СевНТУ. Серія: Економіка і фінанси. – 2012.– Вип. 130. – С. 126–130.

9. Мельник Т.І. Сутність фінансово-економічної стійкості підприємств / Т.І. Мельник // Вісник Макіївського економіко-гуманітарного інституту: збірник наукових праць.– 2011.– № 8 -С. 63-67

10. Ткаченко С. М. Сутність економічної стійкості підприємств та її складові / С. М. Ткаченко // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1350>.

© Кравченко М.В., Довгаль О.В., 2017

4.9. Розвиток свинарства в Україні: стан та перспективи

Міністерство аграрної політики визначило три основні напрями стратегічного розвитку вітчизняного сільського господарства на наступні роки - це рослинництво, молочне скотарство та свинарство.

Свинарство — це галузь сільськогосподарського виробництва, що забезпечує населення багатьох країн світу цінними продуктами харчування. У різних регіонах нашої країни свинарство з давніх часів було традиційною галуззю тваринництва[1].

Були часи, коли на свинину в загальному виробництві м'яса припадало до 59%. Динаміка розвитку свинарства на теренах України протягом останнього сторіччя у всіх категоріях господарств України має наступний вигляд[1,2]: у 1913 році нараховувалось 8,5 млн. голів свиней, у 1940р. – 9,2 млн. голів свиней, у 1945р. – 2,9 млн. голів свиней, у 1950р. – 7,0 млн. голів